

Les companyes del front

Milicianes del fusell i la bata blanca

Text > GEMMA BUSQUETS Ros, periodista

Surten al final d'una llarga llista d'una setantena d'homes, dels companys, veïns de Ripoll i la comarca, que lluiten en els fronts de combat. Són afiliats a la UGT, al PSUC, a les JSUC, que són la immensa majoria; la CNT, JLC i la FAI. Les companyes milicianes són cinc: Carme Palet (UGT), Caterina Fossas (JSUC), Àngela Bufosas (JSUC), Josefa Grau (JSUC) i Marina Planagumà, de les JLC, les Joventuts Llibertàries de Catalunya. Tots els noms estan emmarcats en el que s'ha titulat «Quadre d'honor», i ho publica el butlletí del Partit Comunista —no hi ha dubte perquè al costat de la capçalera, *Triomf*, hi ha estampada una estrella amb la falç i el martell— el 19 de setembre del 1936. «Preguem als familiars i companys dels milicians que lluiten als fronts de combat que ens ho comuniquin per incloure'n el nom a la llista. No hi fa res que pertanyin o no a altres organitzacions obreres. Tots hi tenen lloc». És el text, breu però molt aclaridor, de quina és la intenció d'aquest quadre d'honor en un moment, els primers mesos de la guerra, d'eufòria revolucionària, d'unitat antifeixista i d'incorporació de les dones a la lluita gairebé de forma espontània. L'historiador Gonzalo Berger, autor de *Les milícies antifeixistes a Catalunya*, afirma que les dones van participar en els tres fronts de guerra, «però van tenir un protagonisme especial, igual que els homes, al front d'Aragó, on van ser presents du-

>> Caterina Fossas Noguera, miliciana de Ripoll destinada als serveis sanitaris a Bujaraloz. (Foto: FAMÍLIA ANFRUNS FOSSAS)

>> Grup amb milicianes de Ripoll.
(Foto: FAMÍLIA ANFRUNS FOSSAS)

rant tot el període previ a la militarització de les milícies».

«A l'hospital de Bujaraloz, s'hi guarda una joia: una relíquia d'un valor considerable. És tan preuada i tan envejada, que tothom la vol, que tothom l'estima. Aquesta joia, companys, és la infermera Carme Palet, la qual amb la seva irrefutable intel·ligència i prodigant el bé per tot arreu, infiltra als companys ferits un estat d'optimisme, i amb aquella fe i constància que la caracteritzen, fa que tothom l'admiri.» Aquesta informació es destaca a la publicació *Humanismo*, el 14 de novembre del 1936, en un article titulat «Noble ideal», en el qual es glossa la tasca de les «cinc xicotes ripolleses que presen el servei d'infermeres en els hospitals de sang del front aragonès», d'«aquelles xicotes, aquelles valentes milicianes que, amb tota despreocupació i valentia, abandonant les llars pròpies i disposades a ajudar i alleujar les penes dels nostres companys lluitadors, s'han desplaçat als camps de batalla amb la finalitat de guarir-los les malures i les ferides». L'historiador Gonzalo Berger xifra en un 16 % del total les dones adscrites a serveis sanitaris al front; la resta hi van participar com a combatents fins que les milicianes van desaparèixer del front «el gener del 1937, quan les milícies es van transformar en un exèrcit a l'estil clàssic, en el qual les dones no van trobar un encaix fora dels serveis sanitaris o auxiliars». Tot i els aires alliberadors que la República havia insuflat, la societat era masclista i els companys milicians al front tenien un tracte discriminatori amb relació a les dones combatents, en molts casos acusades de prostitutes.

«També les milicianes Magdalena Soler i Dolors Bruns, que hagueren de deixar el fusell per convertir-se en infermeres de la centúria i malgrat els seus pocs coneixements en la qüestió sanitària, contribuïren granment i amb eficàcia a la cura i evacuació de ferits». A *Combat*, el diari antifeixista publicat a Girona durant la Guerra Civil espanyola, amb data del 7 de setembre del 1936, s'explica així «l'heroic comportament de la 18a centúria Txapàiev, de Girona, al comandament del camarada Lluís Otero». Lola Bruns Rabionet, nascuda a Amer, i Magdalena Soler Pla, nascuda a Girona, són dues milicianes d'una de les quatre centúries incloses en la columna Carles Marx que va sortir de Barcelona el 3 d'agost cap al front de les Illes Balears. Vistes com una excepció en les notes amb clara vocació propagandística que va fer arribar el capità Luis Otero, responsable de la centúria gironina, a la premsa, destacava el comportament «admirable» que tenien les «infermeres» gironines Magdalena Soler i Dolors Bruns. Segons els subsidis del Comitè Central de les Milícies Antifeixistes, tant Soler com Bruns estaven assignades a infanteria, i van estar al front fins al 14 de setembre del 1936. En el desembarcament a Mallorca sota les ordres del capità Bayo, també consta la miliciana ripollesa Aurora Montmajor Tubau, que està inclosa en el quadre d'honor dels companys combatents al front del butlletí *Triomf*. «Estem ací tots els de les JSU de Ripoll. També hi ha l'Aurora. Estem més que bé i molt contents del feliç resultat de les operacions. Avui la nostra aviació roja ha abatut tots els aparells enemics —eren

tres— i l'entusiasme en saber-se la notícia entre nosaltres era desbordant. L'aviació nostra volava baix i els pilots aixecaren el puny enlaire. Hem avançat molt, el capità Bayo és molt estimat per tots i és el veritable heroi. Visca la Revolució Social!» Signen la carta, publicada a *Triomf* el 28 d'agost del 1936, els veïns de Ripoll Magí Soler, Manuel Fajardo, Ramon Crosas i Joan Soler i Serra Illa. Aurora Montmajor Tubau, segons el padró del 1930, va néixer a les Lloses el 16 d'octubre del 1915 i treballava a la fàbrica de filats de la colònia del Roig, com els seus dos germans, Joan i Josep. El petit Lluís encara anava a escola. El rastre d'Aurora Montmajor al padró ressegueix una vida d'obrero tèxtil, un cop tornada del front i perduda la guerra. Consta que va tenir una filla, Sònia Gómez Montmajor, nascuda el 18 d'abril del 1935.

A la primera bateria d'obusos

El 7 de novembre del 1936, Carme Fachini Arqué era al front d'Aragó, segons consta en la informació de les Milícies Antifeixistes de l'Arxiu Nacional de Catalunya. Formava part del regiment d'artilleria pesant número 2, batalló 1. El 24 d'abril del 1937 formava part de la divisió Ascaso, al front d'Osca, com a membre de la primera bateria d'obusos. El seu nom apareix a la llista de donatius en solidaritat amb Madrid que es van entregar al Socors Roig Internacional i que va publicar *L'Autonomista*. Nascuda a Girona el 22 de setembre del 1906, la seva família venia de Sant Feliu de Guíxols. Era una dona de caràcter i xerraire, que «caminava molt malament perquè tenia els talons gastats» d'un passat de camins polsosos, i que guardava clos en una maleta de cartró que guardava sota el llit i que havia vingut amb ella i amb el seu segon marit, Joan Anglada Bargas, d'un exili llarg a l'Argentina i Veneçuela. Així ho recorda la seva família política, que no té constància d'una joventut seva al front d'Aragó com a artillera. El de Carme Fachini Arqué és un de la quinzena de noms registrats com a milicianes vinculades a les comarques de Girona per residència o naixement, en els subsidis del Comitè Central de les Milícies Antifeixistes. Noms i cognoms que són una pedra en el camí de la memòria. Maria Cots Sala, de la CNT, surt al front d'Aragó el 3 d'agost del 1936. Resident a Campdorà, segons

el seu sumaríssim, el 1941, és indulta-
da de vint anys de reclusió. Adoración
Sola Martos, de Palafrugell i afiliada
a la CNT, surt al front d'Aragó el 22
d'agost del 1936 inclosa en la columna
Ortiz. La Carme Vicente Martínez, ve-
ïna de Girona, surt al front d'Aragó el
25 de setembre del 1936 en la colum-
na Durruti. La Maria Masó Soler és
al front d'Aragó el 7 de novembre del
1936, com la miliciana Carme Fachini.
Totes dues són del regiment d'artilleria
pesant i del mateix batalló... Les llistes
demostrin la seva existència, més en-
llà del mite, i de les fotografies de les
desfilades triomfalistes: elles somri-
ent amb el mono blau, a les ramblas de
Barcelona, dirigint-se cap als diferents
fronts, fetes pel reporter gràfic Lluís
Torrents, i que es guarden a la Biblio-
teca Nacional.

Una assistència emocional

El 30 de setembre del 1936, Joan Vaqué
escriu en el seu diari personal: «Hem
marxat cap a Bujaraloz, hem anat a
l'hospital de sang i hem vist dues com-
panyes d'aquí del Roig que presten ser-
vei en aquest hospital i n'hem deixat
dues més que venien amb nosaltres».
Es tracta de Pepita Grau Pla i Caterina

Fossas Noguera, les dues obreres de la
colònia fabril del Roig. Pilar Anfruns,
filla de la Caterina Fossas, nascuda el
18 d'octubre del 1909 a Ribes de Fre-
ser, recorda que li deien «la enfermeri-
ta». El seu pare, Jaume Fossas, era un
carboner de Toses, i la mare, Dolors
Noguera, de Prats de Lluçanès, s'en-
carregava de la casa, dels horts i dels
conills. La Caterina, menuda i more-
na, era la petita de vuit germans «tots
molt d'esquerres», en un ambient, el de
la colònia del Roig, molt polititzat. A
Bujaraloz, a la Caterina, que no era in-
fermera, li van posar la bata blanca i es
va encarregar de les cures dels soldats
ferits, a alimentar-los, i a donar-los una
assistència sovint molt emocional. Va
fer amistat amb un doctor de Sabadell
anomenat Molins mentre retrunyien
les canonades d'artilleria. Després de
la guerra i la derrota, va tornar a fer
d'obra al Roig. Per recordar els tre-
balladors qui havia guanyat la guerra
se celebrava missa al pati. La Caterina,
fidel a les seves idees, no hi assistia. No
anava a missa ni combregava. Acabat
l'ofici, l'encarregat li ordenava que fos
ella la que ho fregués tot. Molts anys
després, ja àvia, va voler tornar a Buja-
raloz. Diuen que no s'ha de tornar als

llocs on un ha estat feliç, i l'experiència
de la guerra, per a la Caterina Fossas,
ho degué ser. La decepció va ser im-
mensa. Es va morir amb noranta-qua-
tre anys, l'any 2000.

Pepita Grau Pla, natural de Vilanova
i la Geltrú i nascuda el 1917, tenia uns
ulls fondos i grisos. Amb el seu marit,
Emili Farrés, apareixen en el quadre
d'honor dels veïns ripollesos al front.
El 23 de gener del 1937, Emili Farrés,
fill d'Ogassa, és al front de Madrid
amb tres companys més. És la foto-
grafia que publica *Triomf* i que la seva
neta, Susanna Mora Farrés, té pendent
d'emmarcar. En el Registre Civil consta
que es van casar el 13 de febrer de
1937, i s'hi especifica que el matrimoni
canònic va ser el 17 de juliol del 1940.
Pepita Grau era obrera tèxtil del Roig,
i va sortir al front d'Aragó el 23 de se-
tembre del 1936 com a adjunta als ser-
veis sanitaris, segons consta a la fitxa
de les Milícies Antifeixistes. Els seus
nets no guarden record de l'experièn-
cia de l'àvia com a infermera, només
dels bombardejos a Figueres, i de l'avi,
que el van ferir al front. Les milicianes
van perdre, però la vida va continuar.
Pepita Grau Pla es va morir amb vui-
tanta-nou anys.

>> Grup de milicianes de Ripoll. (Foto: FAMÍLIA ANFRUNS FOSSAS)